

політичних сил (політичний менеджмент і маркетинг, позиціонування, стилі керівництва, формування іміджу, лобіювання, політична корупція тощо);

— практики реалізації політико-правової активності соціальних груп та індивідів, що супроводжують процеси їх політичної соціалізації, ідентифікації та самовизначення, формування політико-правових цінностей, стереотипів поведінки та декларування відповідних інтересів і вимог (політична консолідація, політична кар'єра, політична освіта і виховання, лояльні або протестні дії щодо влади).

Таким чином, численні політико-правові практики у межах сучасної політичної реальності як сталі, впорядковані за змістом, формою і логікою сукупності цілеспрямованих дій політичних суб'єктів не тільки мають дуалістичну природу, а й чітко корелюють з характером режиму влади (тоталітарної, авторитарної, демократичної), можливістю втілення у суспільство певних політичних ідей та ідеологій, формуванням політико-правової культури і стереотипів політичної і правової поведінки людей, становленням та функціонуванням політичних інститутів і організацій на основі Права для всебічного представництва інтересів соціальних груп у сфері політико-правових відносин.

В. П. Колісник, доктор юридичних наук, професор

КУЛЬТУРА МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ГОЛОВНІ КАТАЛІЗАТОРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ

Одним з головних складових елементів правової культури є культура міжнаціонального спілкування. Зазначений феномен може позначатися і як культура міжнаціональних відносин, і як культура міжнаціональної співпраці, і як культура міжнаціональної взаємодії, і як культура міжнаціонального співжиття, і як культура міжнаціонального співіснування. Найбільш широким, узагальнюючим і об'єднуючим є поняття «культура міжнаціонального співіснування», оскільки воно може включати і різноманітні взаємні відносини, взаємну співпрацю та взаємодію між представниками різних національностей, і відображати ситуацію, коли спілкування не відбувається, співпраця та взаємодія ще не склалися, проте взаємне толерантне ставлення один до одного, взаємна коректність, ввічливість і неупередженість до виявлення національно-етнічної самобутності представниками інших спільнот створюють підґрунтя чи хоча б залишають потенційну можливість для виникнення такого спілкування у подальшому. Культура міжнаціонального спілкування – це сукупність особистісних та групових уявлень, переконань і настанов, що ґрунтуються на визнанні національно-культурного плюралізму та національної гідності, рівноправності усіх націй і національних меншин та їх права на подальший

розвиток, на підставі яких міжнаціональні відносини складаються толерантно, зважено, на засадах взаємної поваги і довіри.

Разом з тим через необачне слово, глузування, невдалу репліку чи фразу, образливий епітет або анекдот між представниками різних національно-етнічних спільнот можуть виникати взаємна недовіра, неприязнь, демонстративне нехтування самого факту існування представників певної національності, підозріле та навіть вороже ставлення до них. Така ситуація може виникнути як ще до встановлення перших міжнаціональних контактів, так і після певного періоду загалом коректного та толерантного міжнаціонального спілкування.

Збереженню такої атмосфери, поглибленню взаємної недовіри, підвищенню конфліктного потенціалу міжнаціональних взаємин сприяють спонтанне чи цілеспрямоване переповідання численних пліток та чуток, що принижують національну гідність, образливих характеристик, заснованих на гіпертрофованому та спотвореному поданні інформації про окремі риси певної національно-етнічної спільноти та її представників. Типовим виявом відсутності культури міжнаціонального спілкування та міжнаціонального співіснування або ж її занадто низького рівня є пошук тих, хто начебто винен у соціально-економічних негараздах, зростанні злочинності та інших негативних явищ сьогодення саме серед представників певних національностей. Власні небажання, невміння чи навіть нездатність зорганізуватися та скористатися демократичними засобами для здійснення соціально-економічних перетворень, впливу на формування органів публічної влади та постійного контролю за її діяльністю інколи прикриваються перекладанням відповідальності за стан справ у суспільстві і державі на міфічну «п'яту колону», певні національні меншини, представників окремих національностей, акцентуючи увагу саме на їх національному походженні та узагальнено обвинувачуючи, як правило, їх усіх у масових зловживаннях, злих намірах, небажанні працювати, корупції, злодійкуватості, поширенні наркотиків, належності до організованої злочинності, підтриманні тероризму тощо.

Численні деформації у сфері міжнаціональних відносин, накопичені протягом попередніх десятиліть, так і не були подолані за часів незалежної Української держави, а суспільство так і не стало громадянським у буквальному розумінні цього слова, все ще значною мірою перебуваючи у полоні ілюзій, різноманітних фобій та забобон. Для значної частини українського суспільства все ще залишаються характерними такі явища, як ксенофобія, національний конформізм, національний нігілізм, упереджене, підозріле і навіть вороже ставлення до виявів національної самобутності, використання рідної мови, популяризації своєї культури, дотримання традицій свого народу тощо.

Підігрівають напруження у сфері міжнаціональних відносин і численні політичні міфи, історичні міфологеми, політичні спекуляції, поширення упередженої, необ'єктивної, неправдивої та напівправдивої інформації, різно-

манітні конспірологічні пояснення складних суспільно-політичних та соціально-економічних процесів (зокрема, різні варіації так званої «теорії змови») з акцентуванням саме на національно-етнічних чинниках.

Занадто різні оцінки власного минулого та різне бачення майбутнього тривалий час штучно поглиблювало роз'єднання українського суспільства і продовжує роз'єднувати його ще й дотепер. Невміння та небажання однієї частини нашого суспільства почути і зрозуміти позицію іншої, а тим більше сприймати і поважати її стало суттєвою перешкодою на шляху і процесів демократизації, і на шляху зваженого міжнаціонального діалогу. На жаль, одні не можуть зрозуміти усю глибину занепокоєння інших щодо стану, розвитку, сфери поширення та подальших перспектив рідної мови та культури, інші – не сприймають бажання певної частини українських громадян і надалі не тільки спілкуватися російською мовою, а й використовувати її постійно в публічно-політичній сфері. Одних драгують українська мова та спроби повернутися до витоків української культури, інші доволі спрощено вважають, що патріотом України та «справжнім» її громадянином може бути лише особа, яка спілкується переважно українською мовою та поціновує українську культуру, а також переймається проблемами їх сучасного стану та подальшого розвитку.

Як наслідок і надалі набувають поширення занадто спрощена інтерпретація складних міжнаціональних процесів та ксенофобські уявлення (як упереджене ставлення до представників окремих національно-етнічних спільнот, їх самобутності та культури) і серед пересічних громадян, і серед певної частини політикуму, що створює істотні перешкоди на шляху до вкорінення у суспільну свідомість сучасної культури міжнаціонального спілкування, досягнення міжнаціональної злагоди та порозуміння в українському суспільстві, гармонізації міжнаціонального співіснування, співпраці та взаємодії.

Є. М. Мануйлов, доктор філософії, професор

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ПРАВА

Відомо, що сьогодні проблеми формування особи фахівця взагалі, його моральної культури, зокрема виступають пріоритетним напрямом в Державній освітньої політиці України. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває цілеспрямована діяльність вищих навчальних закладів України, де і готують майбутніх фахівців. Як відмічають сучасні дослідники цього процесу, «освіта повинна допомогти суб'єкту увійти в культуру, засвоїти її цінності і успішно діяти в культурному бутті» (А. Бузгалін).

Хотілося б звернути увагу на особливості цього процесу і виокремити деякі шляхи, принципи та методи формування моральної культури фахівців